

UDK 272-044.372

27-46

(044.6)

<https://doi.org/10.53745/bs.93.3.1>

Primljeno: 21. 3. 2023.

Prihvaćeno: 14. 4. 2023.

Pregledni rad

KRIZA KAO PRILIKA ZA PREOBRAZBU CRKVE NOVI PASTORALNI PRISTUPI U SLUŽBI OTPORNOSTI POJEDINACA I ZAJEDNICA

Nikola VRANJEŠ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p. p. 5, 10 000 Zagreb

nikola.vranjes@kbf.unizg.hr

Sažetak

Kriza i otpornost su dvije, naizgled, teže pomirljive stvarnosti koje se u različitim društveno-kulturnim kontekstima često razlučuje na dvojake načine. No, te su stvarnosti za svaku ljudsku zajednicu s jedne strane neizbježne, a s druge strane, do neke mjere i neodvojive. Kriza, kao istinski neizbježna stvarnost, može i treba poslužiti i kao izvoriste izgradnje novih oblika otpornosti pojedinaca i zajednica. Crkva se, kao sasvim specifična forma interpersonalne organizacije, u suvremenom kontekstu treba više pozabaviti takvim načinom odnosa prema kriznim situacijama. Kako bi to bilo moguće, nužno je u konkretnom pastoralnom djelovanju uobličavati pristupe prožete dinamizmima odgovarajuće otpornosti u kriznim prilikama. Ovaj je rad posvećen teološko-pastoralnom razlučivanju elemenata pastoralnih pristupa koji služe tomu cilju kao i prezentiranju naznačenih elemenata u nekim novijim pristupima. Pristupi kriznim situacijama koji su ovdje posebno obrađeni su: pristup u apostolskoj pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*, zatim onaj *Katekumenatskih itinerara za bračni život* te pristup udruge *Rondine Cittadella della Pace*.

Ključne riječi: kriza, otpornost, Crkva, preobrazba, pastoral, pojedinac, zajednica, pristup.

Uvod

Kriza je trajna pratiteljica ljudske ovozemaljske egzistencije. Njezina su izvorišta skrivena u mreži isprepletenosti nedovršenosti i nesavršenosti uvjeta i čimbenika stvorene stvarnosti, uključujući i one vezane za samog čovjeka, tj.

za njegovu ograničenost, krhkost i ranjivost, pri čemu navedenom treba dodati i čovjekovu prožetost grešnošću i značajnu sklonost zlu. Općenito gledano, kriza je zapravo dio procesa promjene i rasta.¹ Polazeći upravo s tih pozicija, postaje jasnijom činjenica vrlo komplicirane i gotovo sveprisutne izražajnosti i utjecaja kriza kako na osobnu tako i na zajedničarsku razinu ljudske egzistencije. Zato se može govoriti i o osobnim krizama, ali i krizama obitelji, o krizama među prijateljima, ali i onima na radnom mjestu, o krizama društva, ali i onima na razini države, u međunarodnim odnosima itd. Tako postaje shvatljivije da krize na različite načine dotiču i najrazličitije društvene skupine, među kojima one religijske naravi nisu iznimka.

U vjerskim zajednicama kriza u nekim segmentima života ostavlja puno dublje tragove, stoga se ona ponekada upravo u tim zajednicama teže prevlađava. U Crkvi se ti segmenti poglavito odnose na duhovno i pastoralno područje. Važno je stoga učiti i vježbati se drukčijem pristupu krizi kao mogućem poprištu stjecanja, usvajanja i življenja novih oblika otpornosti. Taj proces podrazumijeva mnogo elemenata i čimbenika. Proživljavanje kriznih situacija s ciljem postizanja nove razine otpornosti i kvalitete življenja nužno, dakle, podrazumijeva usvajanje i aktualiziranje drukčijih, uvijek naprednijih pristupa odnosnim situacijama. Zato je važno upravo na području pastoralnog djelovanja Crkve ukazati na elemente takvih pristupa.

Za potrebe ovog rada izdvojeno je nekoliko odnosnih pristupa od kojih su neki tipično pastoralni, a jedan nije takav, ali je ovdje uvršten kao primjer suočavanja s kriznim situacijama jer može dobro poslužiti kao nadahnuće za djelovanje u okvirima pastora. Pastoralni pristup čiji su elementi ovdje značajnije prikazani je onaj koji je prezentiran u apostolskoj pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*. Pored toga primjera prezentiran je i onaj opisan u *Katekumenskim itinerarima za bračni život* Dikasterija za laike, obitelj i život. Pristup koji nije tipično pastoralni onaj je udruženja *Rondine Cittadella della Pace* iz Italije.

1. Kriza, otpornost i drukčiji pristupi

Prije ukazivanja na oznake navedenih pristupa krizama važno je ukazati na značajna terminološka određenja. Teološko tematiziranje krize u odnosu na pojedine pastoralne kontekste u načelu polazi od općega semantičkog izvorišta, odnosno termina koji se prepoznaje u grčkoj riječi *κρίσις*, koja je izvedenica od

¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

glagola *κρίνω*, a on prvotno označava djelovanje u smislu razlikovanja i prosuđivanja. Polazeći odatle, riječ *krisis* izvorno je označavala procjenu, mišljenje o nečemu i odlučivanje, da bi postupno počela označavati upravo prijelomnu ili kritičnu točku donošenja odluke o nekom pitanju ili u nekoj situaciji.² Već to polazišno značenje riječi *kriza* ukazuje na moguće konotacije koje taj pojam prima u današnjima društvenim, ali i pastoralnim kontekstima. Tako treba ukazati na nepredvidivost neke situacije ili događaja, njihovu iznenadnost, slabiji, snažniji ili ekstremno snažan utjecaj na postojeću situaciju osobe ili zajednice, postupak kompliciranja nove situacije, preokret uvjeta u odnosu na prošlu situaciju i drugo. Kao što je uočljivo, sve spomenute i brojne druge karakteristike situacije krize obilježene su nekim ključnim procesima obilježenim riječima *promjena, izabiranje, odlučivanje, prosuđivanje, razlučivanje* i slično.³ Iako se dosad kriza u pogledu naznačenog prosuđivala uglavnom negativno, valja naglasiti da spomenuti procesi i semantički ukazuju ponajprije na promjenu, ali i na konstruktivnost, što znači da kriza kao takva ne treba biti *a priori* shvaćena negativno, već u načelu konstruktivno kao mogućnost novog ishoda koji može biti pozitivan.⁴

Važno je ovdje odmah dodati još jednu važnu napomenu u pogledu shvaćanja krize, a riječ je o činjenici višedimenzionalnosti toga pojma. Naime, iako se krizu, kao što je gore istaknuto, načelno veže za stanje osobe ili zajednice, tj. za osobnu ili društvenu razinu, nju se po sebi može promatrati i u pogledu drugih dimenzija toga pojma. Tako se može govoriti o krizi u filozofskom, teološkom, znanstvenom, globalnom, gospodarskom, vojnom, zdravstvenom, humanitarnom, ekološkom i drugim pogledima.⁵ Drugim riječima, važno je uočiti da je riječ o pojmu s višeslojnim spektrom značenja koji se može u isto vrijeme ticati brojnih aspekata egzistencije; aspekata koji svaki za sebe zadr-

² Upravo se na taj način objašnjava izvorište tumačenja pojma *kriza* u odnosu na jedno specifično područje pastorala, a riječ je o pastoralu duhovnih zvanja, tj. o području za koje se danas u crkvenom kontekstu vrlo često rabi pojam *kriza*. Više o tome vidi u: Franco DECAMINADA, Crisi della vocazione, u: *Dizionario di pastorale vocazionale. A cura del Centro Internazionale Vocazionale Rogate*, Roma, 2002., 345.

³ U kontekstu odnosnog razlučivanja neki autori sagledavaju krizu u nužnoj povezanosti s nekim drugim pojmovima koje vide ključnima za razumijevanje funkcioniranja ljudskog društva uopće, kao što je pojam *rizika*. Kriza je uvijek, u načelu, očitovanje određene vrste nesigurnosti, ali i potencijala i novih mogućnosti. Više o tome vidi u: Bruno SEVESO, *La pratica della fede. Teologia pastorale nel tempo della Chiesa*, Glossa, Milano, 2010., 211-212.

⁴ Usp. Franco DECAMINADA, Crisi della vocazione, 345-346.

⁵ U tom je kontekstu važno podsjetiti na nedavno vrlo aktualnu zdravstvenu, ali i društveno-kulturnu krizu izazvanu pandemijom koronavirusa, koja je ostavila tragove na brojnim područjima života. O njezinim odjecima moguće je, između ostalih, konzultirati radove posvećene odnosnoj temi cijelog broja 2 iz godine 2021. časopisa *Društvena istraživanja*.

žava određene specifičnosti tumačenja, ali koji se barem donekle povezuju i sa značenjem koje taj pojam poprima u ostalim aspektima.⁶ Važno je također uočiti da se svi ti aspekti, kao što je malo dalje naglašeno, ipak tiču spleta relacija pojedinaca i zajednice, tj. zajednica, pa se uočava da se prožetost ovdje istaknutih aspekata značenja toga pojma bitno odnosi na pogled i odnos prema situaciji krize kod samih osoba ili određenih kolektiviteta.

Riječ *otpornost* semantički prvotno označava sposobnost odupiranja nečemu sa strane pojedinca ili skupine. U značenje te riječi uključena je ideja izdržljivosti, ali i prilagođavanja novim uvjetima.⁷ To se odnosi na sva područja života, počevši od osobnog i društveno-kulturnog, uključujući doticaj sa svim važnim kontekstima postojanja, pa tako i s crkvenim. Otpornost po sebi nije vezana samo za suočavanje s krizama. Shvaćena u širem kontekstu, otpornost pojedinaca i zajednica podrazumijeva stabilnost, čvrstoću i sposobnost postojanja i djelovanja u novim okolnostima koje ne moraju biti povoljne. U kontekstu govora o krizi, otpornost je važna upravo u smislu mogućnosti suočavanja i pozitivnog ishoda. Ona po sebi ne podrazumijeva izbjegavanje budućih kriza, već njihovo konstruktivno proživljavanje i vođenje u vidu životne kvalitete i sazrijevanja.

S obzirom na temu otpornosti pojedinaca i zajednica, a na temelju gornjih uvida, teološko-pastoralno razlučivanje svakako treba usmjeriti ponajprije prema uviđanju elementa i oznaka na koje krizne situacije ukazuju kod različitih pojedinaca i zajednica. Upravo će prepoznavanje tih elemenata i tih oznaka pomoći u impostiranju takvih pristupa u pastoralnom djelovanju koji će pomoći i pojedincima i zajednicama kako bi situacije krize doživjeli i aktualizirali kao poprišta usvajanja novih oblika otpornosti. U tome su pogledu drukčiji pastoralni pristupi svi oni koji poštuju i u sebe inkorporiraju dinamičke prevrednovanja kriznih situacija s ciljem uvijek veće otpornosti pojedinaca i zajednica na slične pojave u budućnosti. Nije ovdje, dakle, riječ o jednom pristupu, već o svima koji su prožeti odnosnim nastojanjem. Zato je ovdje naglasak na elementima nekih izdvojenih pristupa, ali s ciljem ukazivanja na njihovu važnost i u drugim pastoralnim pristupima upravo u pogledu otpornosti pojedinaca i zajednica. Takav se način odnosa prema temi čini osobito korisnim zato što omogućuje ne tek popis ili predstavljanje pristupa, već, prije

⁶ Poznato je da je npr. u filozofsko-teološkom smislu *kriza smisla* i danas jedan od najizazovnijih aspekata odnosnog pojma. Usp. Giuseppe SAVAGNONE, *L'annuncio cristiano nel tempo della crisi delle relazioni e della sottrazione del futuro*, u: *Orientamenti pastorali*, 70 (2022.) 4, 39.

⁷ Usp. Vladimir ANIĆ, *Veliki rječnik hrvatskog jezika*, Ljiljana JOJIĆ (prir.), Zagreb, 2006., 973.

svega, uočavanje onih elemenata koje i stariji i noviji pastoralni pristupi trebaju sadržavati kako bi istinski služili otpornosti.

2. Neki pristupi krizi u vidu izgradnje otpornosti

Budući da je relativno teško istaknuti nove pastoralne pristupe koji bi se na isključiv način bavili tematiziranjem krize, čini se posebno korisnim istaknuti činjenicu da ti pristupi po sebi to ne bi trebali ni činiti u apsolutnom smislu. To znači da je cilj pristupa koji su određeni posvećenošću pastoralu u prvom redu aktualizacija elemenata božanskog projekta spasenja u Kristu, a jednim dijelom mogu i trebaju doticati i područja vezana za ograničenosti i druge čimbenike ljudske povijesne egzistencije, među koje ulaze i različite krize. Važno je, dakle, uočiti da kriza ne bi smjela biti jedinim predmetom aktualizacije pristupa pastoralnog tipa, ali svakako može biti uključena u proces pozitivne preobrazbe koji nudi cjelina nekog pastoralnog pristupa. U svjetlu rečenog postaje jasnijom potreba izdvajanja pristupa koji izričitije tematiziraju temu krize, ali na gore naznačen način.

2.1. *Amoris laetitia*

Jedan od pristupa koji se u navedenom smislu u novije vrijeme ističe svakako je onaj u području pastora braka i obitelji koji papa Franjo opisuje u svojoj apostolskoj pobudnici naslovljenoj *Amoris laetitia*. U kontekstu naznačenog govora taj je pristup istaknut i zato što je kriza bračnih parova danas zapravo na neki način postala emblematskim znakom krize kao takve, a osobito u pastoralnom smislu.⁸ Kako bi se naznačeni pristup sagledalo kratko, a opet što cjelovitije, važno je uočiti da detaljnije izričito tematiziranje krize predstavlja četvrti odlomak šestog poglavlja pobudnice, koje je naslovljeno *Neke pastoralne perspektive*.⁹ No, Papa životne, duhovne i pastoralne elemente koji mogu dovesti do kriza i čije razlučivanje igra odlučujuću ulogu u njihovu nadilaženju razrađuje i u drugim dijelovima ove pobudnice, pri čemu treba izdvojiti i njezino četvrto poglavlje.¹⁰ Već ova početna tvrdnja ukazuje na konstruktivnost

⁸ Usp. Giuseppe SAVAGNONE, *L'annuncio cristiano nel tempo della crisi delle relazioni e della sottrazione del futuro*, 37.

⁹ Usp. FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supružima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji* (19. III. 2016.), Zagreb, 2016., br. 231-252 (dalje: AL).

¹⁰ U ovome se poglavlju tako ukazuje na element izazovnosti braka koji iziskuje borbu (usp. AL 124), na bračnu ljubav koja strukturalno podrazumijeva napredovanje i sa-

pristupa krizi koju se promatra u prvom redu realistično, dakle, kao stvarnost koja će za svaki bračni par, pa i za svaku osobu, sigurno nastupiti, tj. koja je neizbježna pratiteljica života. Kriza je dio dramatične ljepote života koja može i treba biti uklopljena u proces obnove odnosa i sazrijevanja (usp. AL 232). S time je naznačeno da je svaka kriza zapravo pitanje odnosa, tj. relacije, te da kriza upravo na tom interpersonalnom nivou poprima najteže elemente. Iako je krize upravo na interpersonalnom području najteže proživljavati, valja uvažiti istinu da su one, kao takve, dio procesa sazrijevanja i napretka.

Krize poprimaju različite oznake i važno ih je razlikovati prema odnosnim kontekstima. Zato je moguće govoriti o osobnim i obiteljskim krizama, ali i o onim profesionalnim i odgojnim, krizama zrelih godina, ali i onim financijskim i slično. Svima im je zajedničko da uvijek predstavljaju poziv na određenu promjenu (usp. AL 235). Realnost promjene ponajprije uključuje reakciju na krizu koja u načelu kreće od otpora, a može uključivati i skrivanje i nijekanje problema, što može produbiti postojeću krizu ili voditi u nove krize.¹¹ Upravo zato je nužno krizama pristupati svjesno i odgovorno, osobito pazeći na unapređenje procesa komunikacije koja u krizama prva biva ugrožena.¹²

No, bračne su krize u načelu preteške za velik broj parova i zato je pomoć drugih čimbenika često od presudnog značenja. Crkva je svakako među važnim takvim čimbenicima. Iako se njezina pastoralna pomoć najčešće ne traži u situacijama kriza, jer često ne odiše bliskošću i osjećajem za stvarnost, upravo bi to trebalo biti novi poticaj za aktualiziranje drukčijeg, daleko pozornijeg pastoralnog pristupa praćenju koji je neizostavan dio pastoralne odgovornosti (usp. AL 234 – 235). Takav pristup, kao ključan dio procesa pozitivne promjene i rasta prema kvalitetnijim razinama odnosa, neizostavno uključuje snažnije aktualiziranje dinamizama oproštenja i pomirenja. Upravo je odgovorno zaganjanje oko njih dobar pokazatelj suočavanja s jednim od bitnih uzročnika

zrijevanje (usp. AL 125), na potrebu gajenja radosti istinske ljubavi (usp. AL 126) i dr. Treba istaknuti da će u kontekstu odnosnoga govora Franjo istaknuti i one elemente koji su istaknuti kao nezaobilazni i u drugim teološko-pastoralnim pristupima kriznim situacijama, kao što je npr. značenje ispravnog suočenja s boli (usp. AL 130), a osobito značenje odlučnosti u rastu u ljubavi kao i dijaloga u braku upravo u vidu nadilaženja kriznih situacija (usp. AL 130-138). Neki su slični elementi razrade kriza u braku ponuđeni i u drugim dijelovima ovog dokumenta.

¹¹ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, Neke smjernice za pastoral braka i obitelji prema apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia* (I.), u: *Diacovensia*, 29 (2021.) 1, 63.

¹² S ovime je dodirnuti tema krize ljudske komunikacije koja danas (u virtualnom svijetu osobito) kod mnogih, a posebno kod mladih, postaje istinskom paradigmatom krize općenito. Više o tome vidi u: Giuseppe SAVAGNONE, *L'annuncio cristiano nel tempo della crisi delle relazioni e della sottrazione del futuro*, 35-36.

kriza, a s time i mogućih ishitrenih rješenja, a riječ je o emocionalnoj nezrelosti (usp. AL 237-240). Papa procese oprostjenja i pomirenja vidi ključnima u pogledu stvaranja veće razine, ne samo zrelosti odnosa nego veće razine otpornosti na buduće krizne situacije.¹³ Navedeni će procesi pomoći i procesu oslobađanja od nepotrebnih navezanosti i nezrelih oblika ljubavi, ali i realnom sagledavanju sebe i drugih, tj. realnom sagledavanju želja, rana, mogućnosti, prilika i slično.

U navedenom je kontekstu važno uočiti da se govor o krizama, u kontekstu značenja pastorala pomirenja i posredovanja, nastavlja sve do pitanja suočavanja s najtežim oblicima bračnih kriza, a osobito onima koje se odnose na prekid odnosa i građansku rastavu (usp. AL 241-246). Dobro je uočiti da cijelo poglavlje u koje je uklopljen ovdje obrađen odlomak o krizama završava s pitanjem suočavanja s najtežom krizom – krizom smrti, tj. rastanka od voljenih osoba, u kojem Papa, i nadalje u odmjerenom, ali vrlo realnom tonu, nudi bitne uvide i u pogledu odnosa prema toj temi (usp. AL 253-258).

2.2. Katekumenatski itinerari za bračni život¹⁴

Na tragu pobudnice *Amoris laetitia* ovaj dokument pristup krizi uobličuje na sličnim temeljima. Podrazumijevajući njegov ukupni sadržaj, koji se ovdje ne tematizira detaljno, pristup krizi osobito se sagledava u dijelu neposredno povezanom s područjem praćenja mladih bračnih parova. Takav se pristup čini logičnim zbog činjenice da se prve značajnije bračne i obiteljske krize javljaju upravo u tome razdoblju, te da je stoga pristup istima potrebno značajnije tematizirati upravo tada, podrazumijevajući da će ispravan pristup biti ostvariv i u drugim razdobljima života (usp. KP 89).

Nakon što je, dakle, predstavljen katekumenski put pripreme za ženidbu i onaj koji se odnosi na prve godine braka, posebna pozornost posvećuje se pastoralnom praćenju parova u krizi. Situaciju krize vidi se kao neizbježnu.

¹³ Govoreći o nekim karakteristikama osoba s potrebnom razinom zrelosti, Papa ističe: »One su stekle duboku svijest o tome da svaka kriza može biti novi 'da' koji omogućuje da ljubav iz nje iziđe ojačana, promijenjena, zrelija i iznutra učvršćena. Kada kriza prođe, imaju hrabrosti tražiti duboke korijene onoga što se događa, ponovno pregovarati o temeljnim stvarima, naći novu ravnotežu i zajedno otpočeti novu etapu. S tim stajalištem stalne otvorenosti mogu se suočiti s mnogim teškim situacijama! U svakom slučaju, shvaćajući da je pomirenje moguće, danas otkrivamo da osobito hitno valja uspostaviti službu posvećenu osobama čiji se bračni odnos raskinuo«, AL 238.

¹⁴ U ovom radu korišten je engleski prijevod toga dokumenta: DICASTERY OF LAITY, FAMILY AND LIFE, *Catechumenal Pathways for married Life. Pastoral guidelines for local Churches. Preface by pope Francis*, Città del Vaticano, 2022., (dalje: KP).

Kriza, dakle, nije nešto što će možda nastupiti. Ona će prije ili kasnije sigurno nastupiti, pa je stoga važno pripremiti se za nju i biti sposoban prikladno se s njome nositi (usp. KP 87). Dokument u tome pogledu ističe temeljne istine o situacijama krize, ali u smislu obnove i još snažnijeg zauzimanja u poslanju, a upravo je to važno prepoznati kao preduvjet otpornosti.¹⁵ Pa i onda kada se vlastito poslanje ne može više nastaviti na isti način važno je proći situaciju krize kao priliku za mogući i realni nastavak određenog oblika poslanja (usp. AL 241-243). Upravo zato se već u naznačenom dijelu dokumenta polazi od uvjerenja da je kriza zapravo prilika za 'kvalitativni skok' u odnosu, koji je uvijek potreban novih produbljanja i novih oblika autentičnosti (usp. KP 81). U tome je pogledu važno da krize budu prilika i za uključivanje osoba koje parovima u takvim trenutcima mogu pomoći. Kriza se tako očituje kao prilika za nove oblike suradnje i za produbljanje zajedništva.

Na temelju uočenog progovara se nadalje o specifičnoj temi bračnih kriza (usp. KP 87). No, iz toga teksta postaje jasno da se mnogi elementi naznačenog pristupa odnose i na situacije kriza općenito. Pored toga krize se specificiraju, počevši od onih uobičajenih, vezanih za različite životne prilike i prijelaze, pa do osobnih, profesionalnih, emocionalnih, materijalnih itd. (usp. KP 90). Pozivajući se na pobudnicu *Amoris laetitia* (usp. AL 232), kriza se vidi kao prilika da se postane sretan na nov način, polazeći od mogućnosti koje nudi nova etapa života (usp. KP 87). Na sličan se način ponovno upozorava na obvezu i potrebu Crkve pastoralno pratiti osobe i parove u krizi, iako se realno ističe da većina osoba i parova u krizi, nažalost, ne traži takvu vrstu pomoći jer je ne doživljavaju ni bliskom ni osobnom. Čini se da je ta tvrdnja itekako poziv pastoralnim djelatnicima za prevrednovanje vlastita djelovanja što se tiče rečene teme. Štoviše, upravo bi to trebalo uočiti kao stalnu potrebu pastora pozvanog unapređivati i osuvremenjivati vlastite modele angažmana (usp. KP 88).

To je predstavljeno i kao svojevrsna specifičnost ovog dokumenta jer se nudi drukčiji način pastoralnog pristupa kroz mistagoški doprinos produbljenju odnosa s Kristom, što bi trebalo biti uklopljeno u cjelinu realnog života para.¹⁶ Tomu treba poslužiti i predloženi, vrlo koristan, itinerar za parove u krizi, nadahnut Isusovim primjerom pristupa učenicima na putu u Emaus (usp. Lk 24,13-35). Taj je itinerar također posebno istaknuta pastoralno-duhovna posebnost ovog dokumenta (usp. KP 91). Osobito je vrijedan zbog razrade modela

¹⁵ Što je jedan od glavnih naglasaka pobudnice *Amoris laetitia* u pitanju pristupa krizama. Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, Neke smjernice za pastoral braka i obitelji prema apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia* (I.), 65.

¹⁶ O ovome se malo detaljnije progovara u br. 90 ovog dokumenta.

individualiziranih i zajedničkih susreta sa svakim parom, tj. parovima na temelju ključnih elemenata opisanog susreta Krista i učenika.

Realnost pristupa krizama i odlučnost konstruktivnog aktualiziranja mogućeg dobra u ovom je dokumentu istaknuta i u pogledu suočavanja sa situacijama tzv. bračnog brodoloma. To je posebno vidljivo u suočavanju sa situacijom neizbježne rastave (usp. KP 93). No ni takav ishod ne bi smio biti prilika za katastrofično razočaranje. Takve su situacije prilika za djelovanje u pogledu ostvarenja mogućeg dobrog pristupa osobama i njihovim životima. Od posebne je važnosti zauzimanje u pastoralu pomirenja i posredovanja kroz prihvatilišne centre.¹⁷ Pastoralna bi se pozornost posebno trebala posvetiti osobama koje se, kao rastavljene, nisu ponovno oženile (usp. KP 93).

2.3. *Rondine Cittadella della pace*

Iako nije riječ o pastoralnom pristupu već o pristupu jedne izvorno talijanske organizacije nastale u jednom manjem mjestu blizu grada Arezzo, pristup *Rondine Cittadella della pace* (*Rondine Utvrda mira*),¹⁸ može i za pastoralno područje poslužiti kao izvor nadahnuća za djelovanje, osobito u odnosu na neka kompleksnija područja, kao što je pastoral promicanja mira, pastoral pravde, pastoral migranata i drugo. Upravo je to primaran razlog uključivanja ovog pristupa u promišljanje u ovom radu. Drugi, ništa manje važan razlog, predstavlja činjenica uobličavanja toga pristupa kao pristupa suočavanja upravo s kriznim situacijama, u ovome slučaju izazvanim ratnim sukobima diljem svijeta.¹⁹ Cilj je stvaranje nove razine otpornosti kroz prevrednovanje odnosa. Budući da je kriza bitno pitanje relacije, taj pristup može ponuditi obilje dobrih uvida i za teorijski pristup krizi, ali i za konkretno suočavanje s krizom.

Taj pristup polazi od drukčijeg, moglo bi se reći, nekonvencionalnog odnosa prema pitanju konflikta, tj. sukoba. Tema konfliktnosti je, stoga, kao bitno krizna tema, na neki način okosnica dinamizama prevrednovanja krize u ovom pristupu.²⁰ Sažeto bi se moglo ustvrditi da je polazište *Rondine* u pristu-

¹⁷ U tome pogledu, upravo u smislu djelovanja oko suočavanja s kriznim situacijama u našoj domovini treba istaknuti djelovanje crkvenih bračnih i obiteljskih savjetovališta. Više o njima vidi u: Josip BOŠNJAKOVIĆ – Ivana STVORIĆ, (ur.), *Podrži me po svojoj riječi i živjet ću*, (Ps 119,116). Zbornik radova djelatnika i suradnika Bračnih i obiteljskih savjetovališta pri nad/biskupijama u Republici Hrvatskoj, Slavonski Brod, 2021.

¹⁸ U nastavku: *Rondine*.

¹⁹ Usp. Franco VACCARI, Co-abitare nel conflitto, u: *Orientamenti pastorali*, 66 (2018.) 11, 73.

²⁰ Više o toj temi u pristupu *Rondine* može se pronaći u: Luca ALICI, (ur.), *Dentro il conflitto, oltre il nemico. Rondine e la ricerca del metodo*, Bologna, 2018.

pu konfliktu ne samo nekonvencionalno drukčije nego se ono, sagledavajući konflikt primarno pozitivno, oslanja na uvjerenje da je konflikt kao takav bitan za sam život na Zemlji. Štoviše, on je na neki način njegov preduvjet.²¹ To polazište mnogi će promatrati kao pomalo idealizirajuće, no ono u sebi svakako krije važnu notu realnosti čije bi se sagledavanje moglo povezati i s nekim evolucijskim određenjima. Ako se produbljivanje teme u tom segmentu sada pusti po strani, treba se preusmjeriti na neke važne ishode takva viđenja krize nastale konfliktom.

Osnovni ishod takvog pogleda na konflikt je ne samo njegovo pozitivno vrednovanje nego neizostavno uvažavanje njegove normalne prisutnosti u životu. Zato se izbjegava uopće govor o 'vođenju konflikta' jer bi to moglo rezultirati krivim uvjerenjem da je konflikt ipak nešto 'nenormalno' u životu, ili da je svaki konflikt samo pitanje rata ili slične situacije.²² Očito je u pitanju pokušaj kreativnog transformiranja sukoba kroz edukativno-emocionalni proces razlučivanja njegovih različitih sastavnica kako bi se došlo do nove razine odnosa i otpornosti na slične situacije u budućnosti.

Na tom se temelju organizira dobrovoljan dolazak mladih ljudi u dobi sveučilišnog studija iz različitih zona ratnih sukoba u svijetu na način da po jedno dođe iz područja jedne zaraćene strane, a drugo iz druge. Na taj se način stvara skupina od nekoliko desetaka mladih koji kroz suživot i edukativni proces (koji uključuje i redoviti studij) imaju priliku za realnu promjenu koja će na međunarodnoj, a osobito na njihovim lokalnim razinama, značiti novu moguću razinu prijateljstva bez koje nema trajnijeg rješavanja sukoba.²³ Odbrani mladi ljudi svakako trebaju biti raspoloženi za budući angažman oko dijaloga i izgradnje mira između nekada zaraćenih strana, te osobito oko preveniranja mogućih budućih ratnih sukoba.

Pristup *Rondine* na temelju svega naznačenog u pogledu drukčijeg odnosa prema konfliktu mladima nudi mogućnost sagledavanja pozicije drukčije od vlastite, tj. sagledavanja krize drukčijim očima. Tek susret s pozicijom drugoga omogućuje istinsku promjenu. Konflikt uvijek podrazumijeva bol, ali bol koja ne bi smjela prerasti u traumu te koja se nastoji sagledati kao nužan dio procesa promjene. Bol postaje problem kada preraste u traumu, a upravo drukčiji pristup boli i patnji zbog konflikta nudi i drukčije pozitivnije ishode.²⁴

²¹ Usp. Franco VACCARI, *Co-abitare nel conflitto*, 75.

²² Usp. *Isto*, 73-74.

²³ Usp. *Isto*, 74.

²⁴ Usp. *Isto*, 76-77.

Na isti se način strah od konflikta uvažava kao dio drame života. Na temelju izrečenog postaje jasnije zašto pristup *Rondine* konfliktnost vidi neizbježnim, ali i bitnim područjem moguće pozitivne promjene. Postaje također jasnije da se mnogi uvidi, koji su ovdje samo kratko predstavljeni, tiču krize kao takve, ali i mogućnosti za otpornost i pojedinaca i cijelih ljudskih zajednica.

3. Elementi i procesi drukčijih pristupa krizi u vidu veće otpornosti

Na temelju gornjih uvida, te u uskoj povezanosti s naglascima koji su o izdvojenoj temi uočljivi u odnosnoj literaturi, fokus razlučivanja premješta se na temu uočavanja nekih osnovnih elemenata i procesa kojima bi trebali biti obilježeni noviji, tj. drukčiji pastoralni pristupi krizi u vidu veće otpornosti pojedinaca i zajednica. Drugim riječima, pokušavaju se izdvojiti ona obilježja tih pristupa koja su važna za usvajanje i aktualiziranje u pogledu drukčijeg pristupa krizama. Iako je namjera iscrpnog prikaza te složene interdisciplinarne tematike već od početka isključena, u nastavku se nastoji uočiti i obraditi neizostavne elemente naznačene teme. Te bi elemente na što skladniji način trebalo aktualizirati i u tolikim već postojećim pristupima kako bi u svima pristup krizama bio što cjelovitiji i konstruktivniji. Ovdje se najprije izdvajaju elementi i procesi vezani više za antropološko-socijalno područje kao takvo, dok se potom obrađuju oni tipično teološko-pastoralni.

3.1. Kriza i njezini uzroci

Među prvima elementima koje u ovom pogledu treba uočiti i daleko više konstruktivno pastoralno vrednovati svakako je element neizbježnosti krize tijekom ovozemaljske egzistencije. Ona je za čovjeka, kao što je na početku istaknuto, plod spleta čimbenika koji su povezani s nedovršenošću i nesavršenošću stvorenoga općenito, s kaotičnošću oznaka svijeta i života, s ljudskom krhkošću, ranjivošću i ograničenošću, ali i s posljedicama ljudske sklonosti zlu i grijehu. Kao što je uočljivo, svjesnost stanja krize od koje se u tematiziranju odnosne teme neizbježno treba krenuti, neizostavno podrazumijeva uvažavanje činjenice šarolikosti mogućih uzročnika pojedinih kriza. Za ispravno razumijevanje situacije krize, kao i s obzirom na druge teme, izuzetno je važno razlikovati, tj. ne poistovjećivati navedene uzroke, niti pokušavati svoditi sve uzročnike krize samo na jedan od više mogućih. To je osobito važno u pastoralnom pogledu jer je u konkretnom djelovanju jako zamjetljiva tendencija svođenja svih uzroka krize na jedan, u načelu najčešće na grešnost.

Ukazivanje na uzroke kriza u ljudskom svijetu važno je ne samo zbog njihova prepoznavanja, već osobito zbog djelovanja u pogledu suočavanja s krizama.²⁵ Djelovanje u pogledu kriza kao izričaja ljudske krhkosti, ranjivosti, ali i grešnosti, a osobito u vidu veće otpornosti, ne bi se smjelo voditi pokušajima apsolutnog nadilaženja u smislu nekakva »iskorjenjivanja« navedenih uzročnika.²⁶ Takvi su utopijski pokušaji uvijek loše rješenje i često najtragičniji izbor. Oni su tijekom ovog života apsolutno ostvarivi samo u svijetu želja. Istinski pristup podrazumijeva naukovanje oko aktualiziranja dinamizama pozitivnog vođenja u smislu postizanja mogućih okvira dobrog življenja i ostvarivanja vlastita poziva unatoč krizama.²⁷ Upravo se takvo viđenje realističnog prihvaćanja i razlučivanja situacija koje će zasigurno dovesti do životnih kriza uklapa u kontekst Kristovih nagovora učenicima (usp. Lk 21,17).

3.2. *Kriza kao izričaj i polazište nadilaženja konflikata*

Kriza je najčešće prouzročena određenim sukobom, tj. oblikom konfliktnosti koji se, opet najčešće, prepoznaje kao interpersonalan. Kao što je istaknuto, taj je oblik konfliktnosti ujedno i najteži za upravljanje i smirivanje. No, konflikti ne postoje samo u osobi samoj i na razini osobnog života, ili pak samo između dviju ili nekoliko osoba, nego su stvarnost skupina i zajednica, društava i država te međunarodne zajednice. Kao što je nemoguće živjeti bez iskustva određenog oblika kriza, isto je tako nemoguće izbjeći konfliktne situacije.²⁸ Konflikt je, dakle, poput krize konstanta ovozemaljskog života, iako ne mora nužno uvijek biti jednim ili pak bitnim uzročnikom neke određene krize.

Do polovice prošlog stoljeća konflikt je kao vid ljudskog ponašanja bio karakteriziran gotovo isključivo negativno, pa je s time automatski bivao, barem nesvjesno, predodređen za što je moguće brže »iskorjenjivanje.« Takvo utopijsko uvjerenje dovelo je do mnogih negativnih posljedica, počevši od neaktivnog i nekonstruktivnog rješavanja kriznih situacija, do krajnosti u kojima su konfliktne krizne situacije postajale gotovo nerješivima, a pokidani

²⁵ U tome se smislu može navesti da je upravo Kristov primjer suočenja s krhkošću kao važnim izvorištem izazovnih situacija njegova ovozemaljskog života pokazatelj odmjenosti načina djelovanja u tom pogledu. Više o tome vidi u: Enzo BIEMMI, *Les situations de fragilité comme lieux théologiques de seconde annonce*, u: *Lumen vitae*, 77 (2022.) 2, 132-133.

²⁶ Usp. Marie-Jo THIEL, *La vulnérabilité au prisme du monde technologique. Enjeux éthiques et pastoraux*, u: *Lumen vitae*, 77 (2022.) 2, 140-141.

²⁷ Usp. *Isto*, 144.

²⁸ Usp. Elena MARTA, *Il conflitto personale e sociale nell'epoca dei legami liquidi*, u: *Orientamenti pastorali*, 66 (2018.) 11, 68.

interpersonalni odnosi teško popravljivima.²⁹ Pristup *Rondine* pokazao je da je upravo mogućnost prihvaćanja postojanja konflikta, kao i njegovo pozitivno proživljavanje, zapravo jedan od preduvjeta ljudskog napretka.³⁰ S druge strane, u pobudnici *Amoris laetitia* jasno je uočeno da je rast u zrelosti preduvjet otpornosti, ali da je prevrednovanje odnosa prema krizi, prouzročenoj najčešće upravo određenim konfliktom, bitan čimbenik tog rasta (usp. AL 231-234).

Kao što je uočljivo, neprikladno sagledavanje i neodmjeren odnos prema stvarnosti konflikta ne samo da dovodi do nerealnog sagledavanja kriza nego može biti uzročnikom i drukčijih problema. Nesposobnost vođenja konflikata postaje jednim od glavnih uzročnika novih kriza u zajednicama, tj. u interpersonalnim odnosima. S jedne strane, neprepoznata i nevođena ili pak loše vođena konfliktna situacija često dovodi do još većih konflikata, lomova i kriza.³¹ Iz te pozicije gledano, pozitivno suočavanje s konfliktima u pogledu aktualiziranja preobrazbe nema alternativu. S druge strane, dobro vođena krizna konfliktna situacija postaje izvorištem i prostorom promijene i sazrijevanja.³² Drugim riječima, postaje izvorištem preobrazbe. Takvo je viđenje važno ne samo u pogledu suočenja u području konflikta u strogom smislu riječi nego i u tolikim drugim sličnim situacijama u kojima je uviđanje vlastitih pogrešaka i nerealističnih pristupa, osobito u težim sastavnicama stvarnosti, jedan od ključnih čimbenika novog početka i napretka u interpersonalnim relacijama. Dobar novozavjetni primjer toga je Kristov nagovor Petru vezano za njegovo zatajenje (usp. Lk 22,61-62).

3.2.1. Konflikt kao prilika za obnovu odnosa

Pristup *Rondine* u pogledu odnosa prema kriznim situacijama potaknutim različitim oblicima konfliktnosti može biti vrlo poučan za pastoralno djelovanje u još nekim detaljima koje je važno prepoznati i uvažiti. To se posebice odnosi na područja kao što su pastoral mira, migranata, socijalni pastoral, ali i onaj koji se tiče promicanja pravde i slično. Taj pristup može pomoći u sagledavanju mogućih sukoba upravo kao prilika ne samo za porast u nekom obliku razumijevanja i tolerantnosti prema osobama ili stvarnostima koje su kršćanima u načelu 'izazov drukčijega' nego upravo u prepoznavanju sukoba, ili

²⁹ Usp. *Isto*, 67.

³⁰ Usp. Franco VACCARI, *Co-abitare nel conflitto*, 75.

³¹ Usp. Elena MARTA, *Il conflitto personale e sociale nell'epoca dei legami liquidi*, 67; Franco VACCARI, *Co-abitare nel conflitto*, 73.

³² Usp. Elena MARTA, *Il conflitto personale e sociale nell'epoca dei legami liquidi*, 67-69.

barem navodnog sukoba, kao prilike za uspostavljanje, obnovu i produbljenje odnosa. Budući da pristup *Rondine* ponajprije inzistira na stvaranju ambijenta pogodnog za drukčiji pogled na konflikte, on u tome smislu otkriva upravo tu, u načelu, često ispuštenu dimenziju značenja.³³ Kriza kao prilika za obnovu odnosa upravo je jedna od ključnih okosnica u govoru o krizi i kod pape Franje (usp. AL 237). Taj se uvid skladno slaže sa značenjem novozavjetnih primjera obnove odnosa upravo polazeći od trenutaka krize. U tome je smislu ponovno važno istaknuti emblematičan primjer apostola Petra koji u odnosu prema Kristu polagano životno sazrijeva, polazeći upravo od iskustva značajnih kriznih prilika (usp. Mk 8,31-33).

Svi ovi uvidi predstavljaju značajan izvor mogućnosti za obnovu i unapređenje ne samo u spomenutim područjima pastorala nego i u tolikim drugim, ali i na općenitom pastoralnom planu. Nije li, naprimjer, ne samo obitelj kao temeljnu zajednicu nego i druge oblike zajedništva, kao što su živi vjernički krugovi, ali i same župe, nužno prožimati i uobličavati takvim mentalitetom kako bi postajale zajednice sposobne za prevladavanje nesporazuma i za promociju uvijek ljudski i kršćanski kvalitetnijih oblika odnosa? Iako u Crkvi postoje hvalevrijedni primjeri zajednica i udruga čiji su pristupi, moglo bi se reći, specijalizirano prožeti takvim nastojanjima, bilo bi, pored njih, vrlo korisno i župne i druge zajednice daleko snažnije prožimati takvim mentalitetom.

3.3. *Otpornost iz napetosti odnosa pojedinac – zajednica*

Navedeni uvidi o konfliktности iznjedrili su i dodatnu činjenicu koja je, što se tiče otpornosti, na neki način specifična. Riječ je o antropološko-psihološkoj, ali i o društvenoj i pastoralno-duhovnoj činjenici potrebe usvajanja zdrave razine napetosti koja je uvijek vezana za odnos pojedinac – zajednica. Napetost je, zbog različitih uzroka, egzistencijalna i duhovna karakteristika ponajprije pojedinca kao takvoga. Različite razine napetosti vezane su ne samo za konflikte nego su po sebi moguća izvorišta napretka u relaciji, a osobito u onoj između pojedinca i nekog oblika kolektiviteta. One su stoga i među ključnim okosnicama novih oblika otpornosti i preobrazbe nabolje. To je osobito važno uočiti u pogledu promicanja zdrave kršćanske duhovnosti u smislu prepoznavanja zdrave razine naznačene napetosti kao preduvjeta razlučivanja vlastite odgovornosti, izbjegavanja fenomena 'lažne žrtve' u odnosu, a osobito mo-

³³ Usp. Franco VACCARI, *Co-abitare nel conflitto*, 74.

gućnosti istinskog doprinosa zajednici.³⁴ Razlučivanje tog elementa također je važno popratiti jasnom naznakom Kristova pristupa krizi koji podrazumijeva upravo naznačene elemente u djelovanju njegovih učenika, primjer čega je jasno uočljiv u pouci o razlučivanju djelovanja farizeja s kojima će vrlo često biti u određenoj napetosti (usp. Mt 23,1-12).

Krizne se situacije, kao što je istaknuto, u načelu, uvijek tiču određene razine odnosa pojedinac – zajednica. I onda kada se čini da su krize sasvim osobne prirode, njihovo je kreiranje i aktualiziranje na razini osobnog života uvijek vezano za određen utjecaj zajedničarske razine. Upravo je zato važno uvidjeti da dinamizmi pozitivne napetosti izdvojenih relacija omogućuju i prevladavanje krize i buduću veću otpornost i pojedinca i zajednice. Upravo to ima snažne posljedice na osobnom, društvenom, ali i na pastoralnom području. Naime, mnogi današnji modeli pastoralnog djelovanja zajednice pokazuju manjkavosti u pogledu mogućnosti praćenja pojedinaca u trenutcima napetosti zbog nekog oblika krize. Zbog toga, kao što je naznačeno, mnogi pojedinci ne posežu za pastoralnim mehanizmima zajednice kako bi u njima pronašli pomoć i podršku (usp. AL 234). To pokazuje, s jedne strane manjkavosti naznačenih mehanizama, a s druge strane izrazitu potrebu pojedinaca da mu zajednica pomogne. Naime, pojedinac i zajednica jesu u odnosu međutjecaja i međuovisnosti, no pojedinci su u načelu uvijek ovisniji o pomoći zajednice, nego što je zajednica ovisna o nekom točno određenom pojedincu. Upravo zato rečeni uvidi u pogledu usvajanja zdrave napetosti pridonose otpornosti i pojedinca i zajednice, a u crkvenom smislu osobito pridonose njezinim evangelizacijskim i pastoralnim mehanizmima.

3.4. Pristupi koji poštuju granice

Kriza u prvom redu pokazuje granice mogućnosti i pojedinaca i zajednica.³⁵ Susret s granicama dodatno ukazuje na potrebu sagledavanja života i djelovanja na drukčiji način. Zato se krizu može označiti i kao stvarnost koja pojedincima i zajednicama pomaže sagledati granice različitih područja života, ali i ukazati na postojanje različitih drugih stvarnosti koje se prije nisu dovoljno

³⁴ Više o tome vidi u: Fabio ROSINI, *Kako započeti iznova. Put istinskog životnog preporoda*, Split, 2021., 167-179.

³⁵ Usp. Enzo BIEMMI, *Les situations de fragilité comme lieux théologiques de seconde annonce*, 130. O tome što su granice u svijetu ljudskih odnosa na više psihološko-religijski, ali vrlo ilustrativan način, vidi u: Henry CLOUD – John TOWNSEND, *Granice. Kada reći »da«, kako reći »ne« i preuzeti nadzor nad svojim životom*, Split, 2019., 22-44.

ili nikako uočavale. U razlučivanju te teme nužno je naglasiti da se uočavanje i poštovanje granica jasno slaže s novozavjetnim odrednicama angažmana. Naime, sam Krist svojim učenicima, koji su skloni neprestanom neuvažavanju i prelaženju granica, jasno naznačuje važnost poštovanja okvira djelovanja koji su uvijek ograničeni i čije je obrise životno važno i uočavati i vrednovati (usp. Iv 21,15-23). To učenike može dovesti do iskustva krize koja potiče promjenu stava. No, treba naglasiti da se mnoge granice možda nikada ne bi uvidjele ni prepoznale kao važne da nije bilo neke situacije krize. Takve situacije pomažu jasnijem uočavanju granica, ali i njihovu boljem poštovanju. K tomu, važno je zamijetiti da krize često nastaju upravo zato što se ne poštuju, tj. zato što se prelaze granice, bilo osobne, obiteljske, profesionalne, ali i društvene, kulturne, financijske i slično. Štoviše, upravo je biblijski gledano, ljudsko primordijalno iskustvo krize u vidu izvornog grijeha vezano upravo za nepoštovanje granica koje, u isto vrijeme, za čovjeka označuju prostor mogućnosti ostvarenja i ispunjenosti.³⁶ Tako neprihvatanje granica u ljudskom svijetu najčešće postaje izvorom različitih, često nepotrebnih izazova, sukoba i patnja, dok upravo poštovanje granica pridonosi istinskom življenju.³⁷

Prepoznavanje granica, ali i općenito drukčijih uvida u odnosu na tolika područja i pitanja života događa se na različite načine. Jedan od važnih ostvaruje se u procesu demaskiranja i demistificiranja određenih elemenata života koji se tijekom vremena nametnu kao navodno nezamjenjivi ili nedodirljivi. Odnosni je proces također najčešće popraćen i jasnijim prepoznavanjem i odlučnijim prihvaćanjem tolikih drugih elemenata života koji su istinski važni, a koje se prečesto iz različitih razloga zapostavljalo.³⁸ Ponekad krizne situacije budu jednim ili barem najsnažnijim poticajem za ostvarivanje odnosnog procesa prepoznavanja i na osobnoj i na razini zajednice.

Odnos prema granicama u ljudskom svijetu inače ima izuzetno važne posljedice i za pastoralno područje. Ovdje se, s obzirom na odnosu temu, ističu neki elementi i procesi koji su važni i za osobnu i za zajedničarsku razinu djelovanja, a tiču se pastoralna kao takvoga, tj. praktički svih njegovih područja. Može se tako ponajprije istaknuti da je u pogledu izdvojene teme od primarnog značenja prihvaćanje granica u djelovanju s pojedinim vjernicima u situ-

³⁶ Usp. Étienne GRENET, *Le Christ vert. Itinéraires pour une conversion écologique intégrale*, Paris, 2021., 98.

³⁷ Usp. Henry CLOUD – John TOWNSEND, *Granice. Kada reći »da«, kako reći »ne« i preuzeti nadzor nad svojim životom*, 123-136.

³⁸ Usp. Enzo BIEMMI, *Les situations de fragilité comme lieux théologiques de seconde annonce*, 129.

acijama kriza, ali i njihovo prepoznavanje u izgradnji i djelovanju zajednice. Prihvatanje granica preduvjet je otpornosti i na osobnoj i na zajedničarskoj razini.

S obzirom na osobnu razinu, na kojoj se često uočavaju vidljivije posljedice nepoštovanja granica, barem kada je u pitanju neko kratkoročno razdoblje, dobro je zamijetiti da je već u pitanju braka, tj. na temeljnoj obiteljskoj razini važno uočiti granice onoga što se od druge osobe očekuje, tj. što ona može dati (usp. AL 238). Nerealna su očekivanja inače jedan od najvažnijih uzročnika tolikih frustracija i životnih razočaranja. No, ta se dimenzija problema itekako tiče i zajedničarske razine postojanja i djelovanja. S obzirom na to treba naglasiti da prihvaćanje granica omogućuje pastoralu kao takvom daleko realističniji prostor aktualizacije. Pastoral, naime, ne može riješiti sve probleme i sva pitanja osoba i zajednica, a upravo je to pogubno nastojanje često uočljivo i to u uskoj sprezi sa zahtjevom za aktualizacijom što kraćeg vremenskog okvira njegova izvršenja. Nastojanje mnogih pastoralnih djelatnika koji čine napore u tome smjeru treba doživjeti transformaciju u smislu prihvaćanja pristupa koji nužno uključuje poštovanje granica i mogućnosti i osoba i zajednica. Današnja postmoderna društveno-kulturna situacija producira mnoštvo utjecaja koji se iz nje šire na područje pastoralnog djelovanja na način poticanja aktivnosti koje bi, navodno, omogućile gotovo potpunu kontrolu nad izazovnim i kriznim stanjima, te potom uspješan i dobar ishod za njihove sudionike. Takvi utjecaji danas najčešće dolaze iz tehnološkog prostora koji prilično vješto i uspješno odgovara na mnoge aspekte inače neograničenih želja pojedinaca i zajednica.³⁹ Iako je izuzetno važno uvažavati pozitivnu stranu tehnološkog napretka, isto je tako važno ukazati i na sveprožimajuća ograničenja ljudske egzistencije. Ona se po sebi odnose i na religijsko područje, a s time i na ono koje se tiče konkretnog djelovanja određene vjerske zajednice.

3.5. Kriza kao poticaj otpornosti kroz pastoralnu kreativnost

Jedan od tipično teološko-pastoralnih izričaja drukčijeg pristupa krizi u cilju veće otpornosti svakako je obnovljeno zalaganje oko odgovorne i djelotvorne pastoralne kreativnosti. Polazeći od nekih primjera koji su već navedeni, može se uočiti detaljnije dimenzije značenja te stvarnosti u pogledu proživljavanja krize u naznačenom smislu. No, valja napomenuti da navedeni primjeri koji

³⁹ Usp. Marie-Jo THIEL, *La vulnérabilité au prisme du monde technologique. Enjeux éthiques et pastoraux*, 137.

su utemeljeni na poticajima pape Franje slijede upravo njegove prije programatski zacrtane odrednice o karakteristikama evangelizacije danas.⁴⁰ Jedna od bitnih je upravo potreba novih oblika kreativnosti. Upravo je to jedna od pretpostavaka ostvarivanja ideje 'Crkve koja izlazi.'⁴¹

Na temelju ovoga, kao i na temelju drugih Franjinih poticaja, postaje razumljivijim zašto se u navedenom dokumentu *Dikasterija za laike, obitelj i život* predlaže pristup obilježen cijelim nizom upravo kreativnih nastojanja Crkve da pomogne osobama u bračnom i obiteljskom pozivu, počevši od onih koji se pripremaju za ženidbu pa do prvih godina braka. Upravo u kontekstu takva zauzimanja oko stvarnosti, koje su danas nerijetko u iznimnim poteškoćama, ističe se poziv svim dionicima evangelizacije u vezi nastojanja oko uvijek novih stilova i metoda djelovanja (usp. KP 11). Kontekst krize očito se ne vidi kao propast ili kočnica djelovanja, već upravo kao prilika za razlučivanje i novo kreativno zauzimanje. Upravo to odgovara spomenutom Papinu pozivu koji se, kao što je istaknuto, može uzeti kao svojevrstan programatski okvir za kreativan odnos prema kriznim situacijama u odnosu na pojedina područja evangelizacije i pastoralna.⁴² Važno je uočiti da se pritom teološko razlučivanje vidi kao prikladna metodologija obnove, napretka i otpornosti (usp. KP 90).

3.6. *Fleksibilnost kao preduvjet otpornosti*

Nastavno na govor o značenju pastoralne kreativnosti u pogledu proživljavanja situacija krize i djelovanja u vidu kreiranja novih oblika otpornosti treba ukazati i na temu pastoralne fleksibilnosti koja je usko povezana s kreativnošću. Gornji primjeri pastoralnih pristupa o toj temi daju jasne smjernice. Tako opisani pristup u *Katekumenatskim itinerarima za bračni život* ponajprije ističe problem nefleksibilnosti u pastoralu u tom specifičnom području i to u smislu manjkave protočnosti i povezanosti u odnosu na druga područja djelovanja (usp. KP 12). Zato se fleksibilnost u smislu sposobnosti povezivanja aktivnosti u jednom području s onima iz drugih područja, tj. njihova međusobna ispre-

⁴⁰ Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 33, 73-74 (dalje: EG).

⁴¹ Više o tome vidi u: Nikola VRANJEŠ, *Crkva koja izlazi. Aktualnost apostolske pobudnice Evangelii gaudium pape Franje*, u: *Diacovensia*, 22 (2014.) 4, 452.

⁴² EG, br. 33: »Pozivam sve da budu odvažni i kreativni u toj zadaći propitkivanja evangelizacijskih ciljeva, struktura, načina i metoda vlastitih zajednica... Pozivam sve da velikodušno i hrabro primjene smjernice sadržane u ovom dokumentu, bez odstupanja i strahova. Važno je ne kročiti sami, računati uvijek na braću i osobito na vodstvo biskupâ, u mudrome i realističnom pastoralnom razlučivanju.«

pletenost vidi kao mogućnost napretka, veće efikasnosti, a s time i otpornosti (usp. KP 12). Važnost takve mogućnosti osobito bi, dakle, trebalo sagledati pod prizmom suočavanja s problemom koji prečesto ruši otpornost angažmana na razini zajednice, a riječ je o problemu tzv. pastoralnog paralelizma, tj. pojave gotovo istih ili vrlo sličnih aktivnosti u različitim područjima i zajednicama koje nisu međusobno povezane ni usklađene. Takvo djelovanje, osobito na manjem prostoru, izaziva pastoralno zasićenje, te s vremenom i odumiranje mnogih njihovih pastoralnih projekata.

3.7. Poprište krize kao izvorište novog početka

Kao svojevrsan vrhunac ovog teološko-pastoralnog razlučivanja odnosa krize i otpornosti pod prizmom obnove pristupa u pastoralu danas nužno je naznačiti važnost kairološke dimenzije koja prosijava u svakom poprištu krize gledanom teološkim očima.⁴³ Poprište krize kroz koju se prolazi postaje izvorištem novih mogućnosti susreta s Bogom i bližnjima, ali i s cjelinom stvarnosti na nov način. Na taj se način paradoksalnost krize kao naizgled samo negativne situacije pokazuje u svojoj izvornosti poprišta novih početaka.⁴⁴ Upravo tomu bi trebalo težiti obnovljeno teološko sagledavanje kriza jer upravo to odgovara duboko kristološkom pogledu na odnosu stvarnost. Naime, Krist je upravo prihvaćajući kriznu situaciju križnog puta, kroz koju prolazi stižući novosti uskrsnog života, pokazao kakvim je poprištem neviđene novosti postala ta situacija.⁴⁵ Biblijski govoreći, Krist upravo polazeći od praha naizgled tragično kriznog kraja takve situacije započinje proces aktualizacije ljudski neslućeno nove stvarnosti.⁴⁶ Tako teološki pogled na krizu pokazuje neočekivane dimenzije novih mogućnosti napretka. Te bi mogućnosti kršćani u prvom redu trebali promatrati u smislu aktualiziranja potencijala rasta u kršćanskoj ljubavi i služenju koje se uočavaju i u situacijama kriza.⁴⁷

Enzo Biemmi u tome smislu posebno ističe tri područja na kojima se potrebno uočiti mogućnost za rast i sazrijevanje na nov način: humanost, navještaj evanđelja i poslanje, tj. rast u ljudskosti kao polazište, ponovni susret s

⁴³ Usp. Enzo BIEMMI, *Les situations de fragilité comme lieux théologiques de seconde annonce*, 129.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 129.

⁴⁵ Usp. Marie-Jo THIEL, *La vulnérabilité au prisme du monde technologique. Enjeux éthiques et pastoraux*, 143.

⁴⁶ Usp. Fabio ROSINI, *Kako započeti iznova. Put istinskog životnog preporoda*, 170.

⁴⁷ Usp. Marie-Jo THIEL, *La vulnérabilité au prisme du monde technologique. Enjeux éthiques et pastoraux*, 144.

navještajem evanđelja i aktivan rast u vlastitu udioništvu u poslanju.⁴⁸ Čini se vrlo korisnim istaknuti da bi obnavljanje različitih pastoralnih pristupa i modela djelovanja nužno i neizostavno najprije trebalo uključivati ta tri područja te tek na temelju obnove u odnosu na njih granati vlastitu teološko-pastoralnu specijaliziranost u određenom specifičnom segmentu angažmana. Takav je način odnosa prema pitanju obnove pastora ključan jer se često uviđa da je specijaliziranost u nekom pojedinom segmentu djelovanja na zavidnoj ili odličnoj razini, ali da su temelji vezani za naznačena područja prilično nejasno postavljeni ili pak zatamnjeni. Stoga je rast i sazrijevanje u ljudskoj i kršćanskoj zrelosti nužno prihvatiti kao cjelovit proces koji, uključujući i krizne trenutke, može davati nove impulse uvijek suvremenijem pastoralnom djelovanju.

Zaključak

Ovaj rad posvećen je teološko-pastoralnom razlučivanju teme krize u pogledu veće otpornosti pojedinaca i zajednica kroz aktualiziranje prikladnih modela pastoralnog angažmana. Polazi se od terminoloških određenja odnosnih pojmova koja pokazuju važnost konstruktivnog sagledavanja kriznih situacija upravo kao mogućnosti za napredak i preobrazbu. U radu se najprije proučava pogled na krizu u trima pristupima djelovanju, od kojih su dva tipično pastoralna, a jedan nije takav, ali može poslužiti kao nadahnuće i kao nositelj brojnih poticaja i za pastoral. Prva dva pristupa su najprije onaj koji papa Franjo obrađuje u apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia*, a drugi je, na tragu toga, pristup iz *Katekumenatskih itinerara za bračni život* Dikasterija za laike, obitelj i život. Pristup koji nije pastoralni je onaj udruženja *Rondine Cittadella della pace* iz Italije. Na temelju razlučivanja navedenih pristupa dolazi se do prepoznavanja nekoliko temeljnih elemenata i procesa proživljavanja krize u vidu dosizanja veće razine otpornosti. Ključni među njima su: drukčiji način odnosa prema konfliktности, konstruktivno sagledavanje krize kao pitanja relacije, pozitivno sagledavanje odnosa napetosti između pojedinca i zajednice, poštovanje granica, razvitak pastoralne kreativnosti i fleksibilnosti, te aktualiziranje odnosa prema krizi kao poprištu obnove i novog početka.

⁴⁸ Usp. Enzo BIEMMI, *Les situations de fragilité comme lieux théologiques de seconde annonce*, 129-135.

Abstract

CRISIS AS AN OPPORTUNITY FOR THE TRANSFORMATION OF THE CHURCH

NEW PASTORAL APPROACHES IN THE SERVICE OF INDIVIDUAL AND COMMUNITY RESILIENCE

Nikola VRANJEŠ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p. p. 5, 10 000 Zagreb
nikola.vranjes@kbf.unizg.hr

Crisis and resilience are two seemingly difficult realities to reconcile, which are often distinguished in different ways in some socio-cultural contexts. However, while these realities are inevitable for every human community, they are also to some extent, inseparable. The crisis, as a truly inevitable reality, can and should serve as a source of building new forms of resilience of individuals and communities. The Church, as a very specific form of interpersonal organization, in the contemporary context, needs to deal more with this way of relating to crisis situations. In order for this to be possible, it is necessary to formulate approaches imbued with the dynamism of appropriate resilience in crisis situations in concrete pastoral action. This article is dedicated to the theological-pastoral discernment of the elements of pastoral approaches that serve this goal, and presents the indicated elements in some newer approaches. The article specifically addresses the following approaches to crisis situations: the approach in the apostolic exhortation of Pope Francis Amoris laetitia, the Catechumenal pathways for married life, and the approach of the association Rondine Cittadella della Pace.

Key words: *crisis, resilience, Church, transformation, pastoral care, individual, community, approach.*